

Душица Бојић

Писма Тонија Шлегела из збирке архивске грађе Историјског музеја Србије

Међу бројним документима Збирке архивске грађе Историјског музеја Србије налази се део преписке из личне документације значајног политичара прве половине 20. века Николе Узуновића, који садржи и два веома интересантна писма Тонија Шлегела. Да би се приказало време и прилике када је Узуновић био министар и премијер а Тони Шлегел (T. Schlegel), директор загребачког листа *Новости*, као и њихов значај у политичком животу Краљевине СХС, изнећемо њихове основне биографске податке који ће свеобухватније приказати време у коме су радили и били утицајни, свако у свом домену.

Време када је Шлегел упућивао значајна писма из Загреба у Београд поклапа се са периодом важних државних функција које је обављао Никола Узуновић. Писма су назначена на „Многопоштовани господине председниче“ у периоду када су се на челу влада налазили Никола Пашић а потом Петар Живковић. Међутим, може се претпоставити да је Узуновић добијао ову преписку на ишчитавање, због консултација, као значајан сарадник и један од најистакнутијих радикала, близак двору.¹

*

Никола Узуновић је рођен 1873. у Нишу, где се и школовао. Правни факултет је завршио на Великој школи у Београду, а потом се посветио судској струци. Као судија и председник првостепеног суда служио је дуго времена у Нишу и Јагодини. Још у млађим годинама истакао се у политици. Припадао је

¹ Не можемо поуздано тврдити како су писма Тонија Шлегела доспела међу документацију Николе Узуновића, а потом откупљена за Збирку архивске грађе Историјског музеја Србије.

Радикалној странци и био члан њеног Главног одбора. Странка га је први пут кандидовала за народног посланика 1905, а потом 1908. године.²

За време Балканских и Првог светског рата био је резервни официр. Са војском и осталим члановима народног представништва повлачио се преко Албаније, боравио је у Африци, на Сицилији и Крфу. После рата, по уједињењу, све се више афирмисао у политици. Био је министар за аграрна питања и министар грађевине, а заузимао је и друге ресоре. У скупштини је често учествовао у дебатама, нарочито онда када је требало бранити Радикалну странку од напада опозиције.³

Убрзо по оснивању нове државе Краљевине СХС, приметан је био процес распадања српских политичких партија. У Народној радикалној странци отпочело је убрзано раслојавање и фракцијско груписање. Некада јединствена партија, која је себе представљала као чувара државног поретка и заштитника централистичког уређења, огрезла је у корупцији и почела се распадати на групе радикала окупљене око Н. Пашића и А. Станојевића, Љ. Јовановића и В. Вукићевића, Н. Петровића, Н. Узуновића.

Узуновић је наследио Пашића као председник Министарског савета од 8. до 15. априла 1926, када је образовао први кабинет у који је ушао Стјепан Радић. Због Радићевих критика радикала поднео је оставку, али је одмах образовао други кабинет од 15. априла до 24. децембра 1926. у коме су, осим представника радикала, били и представници Хрватске сељачке странке али без Стјепана Радића.⁴ Последње две владе које је водио трајале су од 18. априла до 20. децембра 1934, у време када се догодило убиство краља Александра I Карађорђевића у Марсеју.⁵ Било је јасно да се Узуновић неће дуго одржати на месту председника владе с обзиром на расположење Намесништва према њему а посебно кнеза Павла Карађорђевића.⁶

Никола Узуновић, који је пензионисан као председник Министарског савета, током своје каријере стекао је велики број политичких непријатеља и био је приморан да се брани од многобројних, некад и неоправданих напада.⁷ Преминуо је у Београду 1953. године.

Узуновићев радни и политички живот био је богат, али често ни мало лак и праћен сумњама, претњама, настојањем да се омаловажи и покаже ка-

² Воја Стојановић-Воке, *Заслужни синови, биографије заслужних људи са територије источне Србије и Поморавља*, књ. 1, Београд 1940, 156–158.

³ Тодор Стојков, *Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929–1935*, Београд 1969, 15–17 (даље: *Опозиција у време шестојануарске диктатуре*).

⁴ *Владе Србије 1805–2005*, Београд 2005, 310–315 (даље: *Владе Србије*).

⁵ *Исто*, 316.

⁶ *Исто*, 341–342.

⁷ В. Стојановић-Воке, *н. д.*, 158. О нападима на Н. Узуновића и клеветата против њега видети у преписци која се чува у Историјском музеју Србије, инв. бр. 1149/5280–14, 15.

ко је само каријериста жељан новца и лагодног живота. Његова богата министарска каријера везана је за разне контакте које је остваривао са државницима, интелектуалцима, привредницима као и са грађанима који су директно или посредно од њега тражили разне привилегије.

*

Преписка о којој је реч добијена је путем поклона који је начинио Стева Медић, истраживач и колекционар из Београда, стални сарадник Историјског музеја седамдесетих и осамдесетих година 20. века. То је 16 оригиналних појединачних писама, која нису прошла кроз писарницу министарства или кабинета председника.⁸ Писма су неједнаке вредности. Поједина од њих су посебно важна за расветљавање политичког живота половином 20-их и 30-их година 20. века, док су друга мање значајна или потпуно безначајна и најчешће се односе се на социјалне проблеме појединаца.⁹

Преписку чине и унутарстраначки дописи од мање важности или они чији је садржај везан за размирице у Радикалној странци са запажањима везаним за шверц, проневере, трошење државног новца. Међу писмима и дописима постоји неколико анонимних цедуља које бацају сенку на исправан друштвени живот Николе Узуновића током више мандата у којима је био премијер или министар у различитим ресорима.¹⁰

Ова грађа само на први поглед може деловати неинтересантна. И поред њене хетерогености издвајају се два писма која чине ауторску целину а упутио их је Тони Шлегел, интересантна личност чија улога у политичком животу Краљевине СХС није расветљена, а тиме је у историографији занемарена.

⁸ Преписка Н. Узуновића ушла је у Историјски музеј Србије путем поклона који је начинио Стева Медић. Грађу је преузео музејски саветник Павле Стојковић. Накнадним формирањем Збирке архивске грађе 2001. ова документа прошла су кроз нову ревизију. Први инв. бр. ове преписке био је 5280/1–12, да би новом пренумерацијом од броја 1, документи добили нови инв. бр. 1149/5280/1–16.

⁹ Историјски музеј Србије, АГ, 1149/5280/5 потписано од стране Марка Рајичића, трг. добровољца из Америке, послато 11. септембра 1926. из Ријеке, због кршења угледа државних органа; ИМС, АГ, 5280/1149/6, писмо због социјалних проблема др Л. Томановића из Херцег Новог из 1926; ИМС, АГ, 1149/5280/7–8, два писма из Скопља о социјалним проблемима С. Димева из 1926; ИМС, АГ, 1149/5280/12, писмо др Мил. Ђорђевића, послато из Лондона 1931; 1149/1280–16, писмо из Алексинца.

¹⁰ ИМС, АГ, 1149/5280–4, писмо Ника Жупанића (1897–1961). Студирао је у Бечу више дисциплина, а на позив Јована Цвијића дошао је у Србију и 1907. постао кустос Етнографског музеја у Београду. Од 1923. био је директор Етнографског музеја у Љубљани. Најзначајније дело му је *Етногенеза Југославије*, Загреб 1920, посвећено оснивању Краљевине СХС; ИМС, АГ, 1149/5280/9, Закључак Хрватског сељачког клуба, поводом корупције и страховладе извршаване по органима власти на обласним изборима дне 23. сјечња 1927; ИМС, АГ, 1149/5280/11, Писмо главног обора ЈНС-у пододбора из Нишке Бање 1936; ИМС, АГ, 1149/5280/13, писмо Рудолфа Липковца из Загреба 1934; ИМС, АГ, 1149/5280/14–15, анонимне цедуље.

О Тонију Шлегелу оскудне белешке могу се наћи код Бранислава Глигоријевића, Тодора Стојкова, Иване Добривојевић...¹¹ Података о њему нема у Енциклопедији Југославије ЈЛЗ, а ни у потоњим енциклопедијским издањима.¹²

Основни подаци о Шлегелу дати су после његовог убиства на основу вести из Загреба од 22. марта 1929, објављених 23. марта у београдском листу *Политика*. Рођен је у Нашицама у Славонији 1881. Био је свештеник, али је тај позив убрзо напустио и ушао у активну политику 1905, после победе хрватско-српске коалиције. Радио је у редакцији листа *Покрет*, био је уредник загребачких *Новости* и председник д. д. *Југословенске штампе*. Живео је сам.

Његов активан рад, југословенска опредељеност и веома пријатељски, саветодавни контакти са краљем Александром I Карађорђевићем, као и рационално расуђивање о политичком тренутку Хрватске и Југославије, утицали су на то да шест месеци пре смрти прими претеће писмо. Оставио је записано: „Пазите, прете ми да ће ме убити. Та млађарија не зна шта се ради! Они не знају да ми радимо за добро Хрватске као Југословени. Што ћете?! Кад се улица умешала у политику (то је било пре четири месеца) онда увек они невини страдају.“¹³ Ова белешка показује да је Тони Шлегел био потпуно уверен да је његов рад исправан и добронамеран. Шлегел је имао мандат или одрешене руке од стране краља Александра I Карађорђевића да води преговоре са Стјепаном Радићем. Његово порекло је немачко, место у коме је радио било је Загреб, а расуђивање крајње рационално, без тежње да некој страни прида већи значај. Трудио се да визионарски балансира на клацкалицы која га је дефинитивно однела из политичког живота Краљевине Југославије.¹⁴

Сачувана писма говоре о залагању Тонија Шлегела да се успостави равнотежа у односу српских и хрватских политичких странака. Иако чине хомогену целину, настала су у временском распону од четири године. У првом писму описани су преговори са Стјепаном Радићем, док је друго крајње саветодавно, чини се мало преурањено и даје критички осврт на укидање партија.

¹¹ Ивана Добривојевић, *Државна репресија у доба диктатуре краља Александра 1929–1935*, Београд 2006, 283–284. Због атентата на Тонија Шлегела ухапшени су и осуђени на смрт Марко Храниловић и Матија Солдин, а Мију Бабићу и Потпишилу суђено је у одсуству.

¹² Тони Шлегел се помиње на сајту History of Croatia Wikipedia, the free encyclopedia.

¹³ *Убиство Тонија Шлегела директора загребачких Новости*, *Политика*, 23. март 1929.

¹⁴ АЈ 335. После Шлегелове смрти директор *Новости* постао је Славко Јутриша. Да су Шлегелов утицај и људска величина били велики види се по томе што је било тешко наћи некога ко би значајно окупљао интелигенцију у Загребу. Преко др Јураја Пећаревића, за кога се сматрало да је извршитељ последње Шлегелове воље, инсистирало се да за уредника треба довести Милана Марјановића, истакнутог јавног радника. Шлегел се сматрао идејним творцем стварања Централног пресбирора или обавештајне службе код председника Министарства.

Документ: ИМС, АГ, 1149/5280–1¹⁵

Загреб, 18. маја 1925.

Много поштовани господине Министре!¹⁶

Како сам Вам најавио у писму од 16. о. мј. био сам данас од 11–1/2 1 опет код Стјепана Радића.¹⁷ Прије мене био је код њега г. Трумбић, а прије г. Трумбића неки Мелер, бивши уредник шаљивог листа „Пецкало“ који је ових дана допутовао из Америке и донио неке поруке г. Радићу од дра Луја Кежмана.¹⁸

За вријеме мога бављења код г. Радића ушли су у собу гг. Никић и Ивица Ковачевић који су, тако, присуствовали једном дјелу нашег разговора. Судац истражитељ др Корблер био је наравно такођер присутан.

Стј. Радић ме поздравио и одмах је почео: Трумбић је добар и он увиђа да је наша политика добра. Само је сада нешто болестан и нервозан. Али с оним другима /заједничарима/ је тешко. Увек хоће да поставимо неке услове за колаборацију с радикалима, а то је глупост. Ако хоћемо сарађивати не можемо доћи у условима јер ће мо се одмах почети свађати кроз годину или две и највише три, па ако се покаже да треба да изградимо или проширимо самоуправе, учинићемо то споразумно с радикалима. Можда чак не ћемо хтјети ни самоуправе, можда ћемо постати крајњи централисте – што знамо! Све се то равна по потреби народног живота. Али они тога никао не разумију осим Крајача. Он је наш. С оним другима је тешко. У Београду, како чујем, никамо не иду, већ су

¹⁵ Писмо куцано машином, љубичастом бојом, дим. 21,5 x 34 cm на појединачном папиру за преписку на укупно 6 страница, са оригиналним својеручним потписом Тонија Шлегела, који је у тексту извршио словну коректуру истим пером са црним мастилом којим се и потписао.

¹⁶ На челу владе Краљевине СХС од 29. априла до 18. јула 1925. као председник Министарског савета био је Никола П. Пашић. У то време је написано наведено писмо, а Никола Узуновић је у том мандату био министар грађевина.

¹⁷ *Владе Србије*, 306. У овом периоду Стјепан Радић и његови најближи сарадници били су у затвору, а постепено су стварани услови за споразум између Пашића и Радића. Пашић је одлагао склапање споразума пошто није хтео да дели власт са Хрватском селачком странком (ХСС). Краљу Александру је било важно да арбитражу између две супротстављене странке и помогне да се вођство ХСС поново укључи у политички живот. Званични разговори између радикала и ХСС почели су 2. јула 1925. Највећу препреку у сарадњи представљала је Самостална демократска странка на чијем челу је био Светозар Прибићевић, који су жртвовани како би преговори били окончани потписивањем споразума. Споразум радикала и ХСС значио је крај Националног блока и Блока народног споразума, али је конкретизовао потпуну примену Видовданског устава коме је требало додати нове одредбе. После потписивања споразума Никола Пашић је дао оставку, али је истовремено добио мандат за састављање нове владе.

¹⁸ Бранислав Глигоријевић, *Парламент и политичке странке у Југославији 1919–1929*, Београд 1979, 201. Писмо је сачувано у оквиру ДАСИП, Двор, 11, писмо Т. Шлегел (Загреб) 18. В1925, о разговору са Стјепаном Радићем у затвору а упућено министру двора Д. Јанковићу.

увијек у „Петрограду“. То је добро кад човек путује из Загреба, је „Петроград“ близу станице, али иначе је зло. Цјели београдски живот бруји поред њих, а они ништа од тога не виде и не чују, осим „трача“ па се враћају у Загреб не информирани већ инфицирани. Ако тако потраје морају положити мандате, не може то да буде овако. Видети, сасвим су друкчији наши, па и Кежман у Америци. Ево, сад је био код мене Мелер, донио ми поздраве од Кежмана и поруку: „Све је добро што сте урадили и што радите, и ја све прихватам пуном душом не из страначке дисциплине већ из увјерења. Обишао сам досада 35 организације наших исељеника у Америци већ сада јачим од заједнице /американске/, и предобит ћемо све хрватске америчке организације, видјет ће те. Кежман је сада на путу у Јужну Америку. Он тамо међу нашим исељеницима врши улогу коју ми овдје вршимо међу нашим присташама: преводи их с републиканства монархизам и на кооперацију са Србима.“

У разговору, ја сам му рекао да је својевремено, са својим „републиканским“ говорима упропастио Давидовићеву Владу, па да је и то разлог да код радикала запиње посвршавање аранжмана. Он ми је на то одговорио: Запиње, ал неће запети. А гледе Давидовићеве владе мени је било јасно да се она не може одржати, и да Давидовић не ће водити избора. Молим не бих му ни ја дао изборе у оним приликама. А како је могао владати против већине Хрвата?! У овој се држави не може (једнос)трано владати ни против већине Срба ни против већине Хрвата – не може, па ето, јер су они језгра ове државе. Зато сам искористио прилику под Давидовићем за изборну агитацију: знао сам Давидовић ће пасти и доћи ППП владе с изборима а нас ће онда позатварати, па смо морали пре тога свршити изборну агитацију. Знате избори су као рат, а у рату као у рату, – говорио сам, разумније се демагошки. Али нијесам говорио онако како се то јављало, поготово нијесам тако говорио Краљу. То је лаж /узрујано/ то је била инфамна лаж. Још је била инфамнија лаж оно што су ми метнули у уста о Помпадурки. Ја никада нијесам рекао ништа ни налик томе. То су измислили Прибићевци два дана послје скупштине у Пивовари.

Кад се опет примирио наставио је овако: „Сва је акција Прибићевићева ишла затим, да између Краља и нас Хрвата отвори понор. А јаз је већ био, јер смо били републиканци. па као Срби, знате како је. Но ја сам већ за Давидовићеве владе говорио свима нашим и заједничарима: ићи ћемо у монархисте, сви ћемо присећи Краљу код прођу избори.“

„А шта би било да је на изборима добила већину опозиција? запитам га ја. „Па ми смо добили већину“, одговори он, „само што су нам покрали куглице. И – сад немојте да се зачудите што Вам кажем – добро су учинили, добро за нас и за државу. Јер да тога нијесу учинили, ми неби и онако добили владе. Радикали и самостални демократе не би је могли добити, јер би били мањина. Што би дакле било? Дошла би диктатура. А диктатура као диктатура, била би свашта, док би ми као опозиција, већ из ината ишли још више на лијево. У то би прснули догађаји у Софији итд. Реците, зар неби била катастрофа – за нас, сељачку странку и Хрвате, а и за државу! Овако

видите ако Бог чува Србију чува и нас Хрвате, и све нас Србе и Хрвате скупа. Чува како зна и умје, па макар и с пресипањем куглица.

Како видите Радић је био данас добро расположен. Зато смо и опет дошли на његову републиканску акцију прошлости, а он ми је то образложио овако. Три су разлога зашто смо ушли у републиканску агитацију. Један је разлог већ познат, други ће Вам сада рећи, а трећи ћу Вам рећи касније једанпут кад будемо још интимнији. Само Вам већ сада могу рећи да ниједан од тих разлога није био уперен против нашег Краља и династије Карађорђевића. Први је већ познати разлог био, што се само с републиканцима могла у овим крајевима доући хабзбурговштина и спречити ширење бољшевизма. Ви знате како је овдје било. У масама је владао морал поражених. На једној страни хабзбурговштина на другој бољшевизам. Ту је требало брже помоћи и јак „шлагер“. Ухватили смо се, због Њилсона, Америка, Њемачке, Аустрије и Мађарске републиканизма. Да то није упалило, морао бих био измислити нешто друго. Сад у осталом свеједно с успјехом можемо бити задовољни. Хабзбурговштину смо дотукли, а затукли смо и бољшевизам. Други је разлог који није познат и који Вам сада кажем, опасност од клерикализма. То је велика опасност. Ево, Коросец је ту, и он је патриота и националиста, словеначки, али глава му је у Риму. Знате по мом мишљењу је клерикализам толика опасност да се наш хрватски народ неће никада право слити са српским док се Хрвати не ослободе Рима, и то по свема. Не могу Хрвати прећи у православље – то није ни потребно, јер би ту одмах било велике и јаке контракције.

Али ја сам увијек о томе размишљао да би требало створити хрватску цркву, независну од Рима, националну, која би се лако током времена, спојила са српском православном. Зато, наравно, треба много рада, јер није доста добити зато интелигенције, већ то морају прихватити масе. А то је јако осетљиво – сељаци и вјера, ту треба много такта и много обазривости, ако не ћете да направите хумбус. Можда ће временом бити могуће, употребити зато старо католичку хрватску цркву, – то је сада само мислим, још не знам да ли је тако, али можда. Но свакако то може спровести само тако широка и јака организација као што је н. пр. ова наша сељачка, ХСС.

Све то треба добро промислити а онда употребити зато zgodни моме-нат. Тај сада није, имао времена да се смиримо и док српско-хрватска сарадња среди државу. Послије ослобођења, дакле, порастао је како знате, клерикализам и међу Хрватима: читава села, читави котари па и читаве жупаније долазиле су под утицај клерикалаца, нарочито у Славонији. Е, то је било врло критично. Клерикалци агитирали су да ће Срби Хрвате повлаштити“ и тд., и већ је изгледало да су успјели. А знате како се касније тешко скида клерикална власт с народа. Ето Вам Словеније. То је дакле био други разлог због којег смо банули у народ са „шлагером“ републике, јер је то било нешто ново, непознато изгледало је нешто велико. Другог „шлагера“ у осталом нијесмо ни имали у оно вријеме, и тако смо успјели да у Хрватској утучемо и клерикализам. А трећи разлог казат ће Вам касније. Сад могу да Вам кажем само то да је исто тако психолошке нарави“.

Мене је то разлагање г. Радића о клерикализму ванредно заинтересовало јер се у многоме поклапа са мојим мишљењем и ми смо даље разговарали о тој хрватској старокатоличкој цркви, на што је Радић продужио: „Знате, ја мислим да нема потпуног народног уједињења без вјерског. Зато си је сваки велики народ створио своју цркву. Код православља је био лако. Ту није било онога што има католицизам, и православље се лако децентрализовало, спарирало и национализовало. Али код католицизма је то тешко. Ту је Рим, папа, огромна култура и голема традиција. Ту је борба тешка, готово безизгледна. Због Рима, католицизам се све више романизовао, и зато је природна вјера за романске народе. Но за друге народе није. Енглези направили су си своју вјеру, Нијемци такођер а у колико нијесу, њима мањка потпуно душевно јединство. Баш ево Нијемци: велики народ, јак и силан упркос пораза – ја сам то видео вани, свагде они продру, и свагдје се већ њемачки говори, готово више него француски. Сад и Французи уче њемачки. А опет немају оног душевног јединства што га имаду н. пр. Французи. Зашто? Узалуд тражите друге разлоге, увијек Вам око опет запиње о подјели на протестанте и на католике. А протестантизам и католицизам мање су опречни од католицизма и православља. Зато ми који хоћемо барем да изгладимо или створимо предувјете за потпуно духовно хрватско-српско јединство морамо створити једну своју вјеру. Наравно то није сада актуелно проћи ће ту генерације. Но наше би генерације морале испунити бар један предувјет, а то је да се Хрвати ослободе Рима. То ће бити за пар година и ако ми Хрвати и Срби будемо сложни и ако средимо државу, па добијемо времена и могућности да добро припремимо широке хрватске слојеве, па макар и за хрватску старокатоличку цркву.“

Прешли смо затим на актуелно питање сарадње између радикала и сељачке странке. Радић је увјерен, да до те сарадње мора доћи и то ускоро: „Не могу нас радикали одбити, то би било неразумно од њих. Већ сам Вам пар пута рекао: не стављамо никаквих државотворних увјета и прихватићемо тезу г. Пашића без услова. Нека се устав проведе, па да видим годину двије, три. Што се покаже незгодно, мијењат ћемо споразумно. А у наредне изборе идемо заједно, радикали и ми, као нова српско-хрватска коалиција. Та молим Вас ми смо овдије у најсретнијем положају. Нема данас државе која може да састави збиља снажну већину осим наше. Ено Белгија, најкултурнија земља па како се мучи с већином. А ми у коалицији радикала и сељачке странке добивамо парламентарну и народну снагу која може да ријешити све проблеме. Па да видимо онда, дали ће се усудити да долази у нашу земљу г. Ватсон послан од енглеске владе да води формалну истрагу по Македонији, Војводини и Хрватској! Јест можда много тога у нашој држави не ваља много тога треба поправити и ако баш хоћете еуропејизирати али то ћемо урадити ми ми Срби и Хрвати заједно а нама да се мјешају странци у то. Скандал је напросто да нам долазе Енглези, Французи па да испитују расположење у нашем народу као неки суци у нашим питањима и скандал је да морамо трпјети да их Њемци и Мађари дочекују као неке ослободитеље. То мора престати и може престати само онда ако се средимо сложено сарађујући.“

Питао сам га на то „Ви дакле Радићу како видим вјерујете у ту сарадњу и то чврсто.“

„Да, чврсто“, одговорио је г. Радић. „И чврсто вјерујем да ћемо у међусобном повјерењу и заједничким силама изградити ову нашу државу, како то заслужују и наш Краљ и наш народ српски и хрватски да не буде само лијепа и пространа, већ и јака, здрава и културна. Па замислите уз нашег Краља како га сада познајемо и уз сарадњу радикала и нас ми можемо да саградимо Алхамбру од Државе. Знате ли причу како је настала Алхамбра?“

Сад ми је причао причу која добро пристаје на садањи однос између радикала и сељачке странке, али како је понешто у стилу приче Миће Анића у мушком друштву није најзгодније да буде баш „на писмено“. Такве се приче ипак лакше причају неголи пишу.

У пол један ја сам се опростио с Радићем. Како је у то било у соби више људи, нијесам га могао питати, да ли је написао писмо. Но др Корблер запитао ме на само пред вратима да ли сам што удесио гледе дозволе да Радић може да напише оно писмо. По том судим, га је Радић већ написао или да га пише.

Много Вас поздравља

Ваш Тони Шлегел

Документ: 1149/5280–10¹⁹

Југословенска штампа д. д.

председник Тони Шлегел²⁰

Загреб /20.01.1929.²¹

Многопоштовани господине председниче!²²

¹⁹ Писмо писано црним мастилом на дволисту за преписку са меморандумом JUGO-SLOVENSKA ŠTAMPA D. D. predsednik Toni Schlegel, дим. 21 x 33, 7 цм, поклон С. Медића.

²⁰ Тони Шлегел је уживао посебно поверење краља Александра Карађорђевића, као експерт за прилике на хрватском подручју.

²¹ *Опозиција у време шестојануарске диктатуре*, 55–62. „Из сачуване документације види се да је он (Тони Шлегел) и раније и после заоштравања кризе поводом крвопролића у Народној скупштини слао политичке извештаје директно краљу. У њима је износио своје опаске о приликама у Хрватској...“

²² Тони Шлегел се обраћа председнику Министарског савета Петру Живковићу непосредно по његовом формирању владе од 6. јануара 1929. до 30. септембра 1931. Због хаотичних унутрашњополитичких прилика краљ је друштвену и политичку основу личног режима пронашао у војном врху, државном и полицијском апарату, деловима српских политичких елита блиских двору, као и у високим круговима хрватске пословне и финансијске олигархије. Закон о краљевској власти и врховној управи од 6. јануара 1929. суспендовао је одредбе Видовданског устава по којима је држава била означена као уставна и парламентарна и краља прогласио за „за носиоца све власти у земљи“. Влада Петра Живковића је у Декларацији од 13. јануара 1929. истакла да је

Са запрепашћењем читам у данашњим вечерњим новинама да је влада растурила Хрватску сељачку странку, Хрватску пучку странку, Хрватску федералистичку странку и Хрватску странку права, док није растурила Радикалну, Демократску и Самостално демократску странку. По мом је мишљењу то једна тешка, управо фатална погрешка, јер је јасно да ће већ хрватски свијет ту владину мјеру схватити овако: да не смије да буде хрватских странака, а српских смије да буде. То што се Радикална странка *зове* народна, а Демократска и Самостално демократска уопће нема ни народне ни племенске ознаке, не мијења ништа на истини да су све те три странке стварно српске.

Ја мислим да је то толико тешка погрешка да може да сломи у једном дану све добро што је нови режим досада учинио, и да она пред онемогући што се хоће добра да учини у смијеру слијевања Срба, Хрвата и Словенаца у једно. И ту сад, по мом увјерењу, нема другог изласка већ да влада распусти све странке као за страх јели и не размене за стварање Новог без обзира на ознаку коју мора и да ли су српске или хрватске.

Наш унутарњи проблем са 90% је проблем психолошки, па ако не нада, одмах у почетку, овако убије вјера и у нови режим, онда је било за мене, јасно да ће он свршити катастрофално.

Молим Вас за то господине председниче, да одмах у интересу добре, опће народне и државне ствари предузмете кораке да се та страховита погрешка смјеста поправи, а то је сада само тако могуће да се распусте све странке. Јер не може бити опозивања распуштања хрватских странака без штете за углед владин, па не преостаје друго до распуштање свих странака.

Изволите примити и овом згодом увјерење мога поштовања.²³

Ваш
Тони Шлегел

У Архиву Југославије, у фонду Војислав Јовановић Марамбо, АЈ 335, чувају се још два писма Тонија Шлегела. Прво писмо, написано 11. маја 1925. у Загребу, говори о састанку са бранитељима Стјепана Радића, Никићем и Ковачевићем. Друго писмо, од 6. фебруара 1928, упућено је из Загреба и у њему Шлегел износи опажања о унутрашњој политици која би послужила највишим интересима „Њ. Величанства Краља“.

њен главни циљ изједначавање законодавства у целој држави и обезбеђење правне сигурности и поретка, уз доношење јединственог кривичног закона и унификације грађанског закона. У време ове владе Никола Узуновић је био министар без портфеља.

²³ Сутрадан је објављено решење о укидању свих политичких партија у држави.